

Art a Girona, de la resistència a la normalització

Art a Girona, de la resistència a la normalització

M. Lluïsa **Faxedas**

Evarist Vallès, Obertura de l'espai temps, 1963, oli s. tela.

La història de l'art contemporani a casa nostra hauria de començar amb l'aparició dels primers elements del que podríem qualificar d'avantguarda, al principi dels anys 50. No cal insistir en el fet que les dècades dels 40 i 50 van ser a les nostres comarques, des d'un punt de vista artístic, un període considerablement fosc. Si ens fixem en Girona veiem com la represa de l'activitat expositiva va ser molt lenta, que l'Escola Municipal d'Art es trobava en un estat deplorable, i que la crítica oficialista s'entestava a negar qualsevol influència o aparició de l'avantguarda estrangera i remetia tota la producció a la inspiració nacional més academicista.⁽¹⁾ En aquest context, el panorama restava dominat bàsicament per la figura del barceloní Joan Orihuel, artista polifacètic i mestre de molts dels futurs artistes gironins més destacats. Pel que fa a Figueres, la situació no era gaire diferent; les figures més importants allà eren les de Ramon Reig i Josep Bonaterra, a banda naturalment de Dalí. El primer intent de crear un espai artístic innovador va ser la fundació del Cercle Artístic al Casino Menestral (1950), però l'entitat va ser ràpidament clausurada per motius polítics. Pel que fa a Olot, no cal dir que el pes de la tradició artística sobre les noves generacions era encara més aclaparador que a les altres ciutats, si és possible.

He esmentat Girona, Figueres i Olot perquè no hi ha dubte que és en aquests nuclis, juntament amb Banyoles, que es concentrà l'activitat artística més rellevant en el context de l'art d'avantguarda

G I R O N A : L ' A R T D ' U N P R E S E N T

durant aquestes dècades; no és estrany doncs que també avui siguin les ciutats que lideren els diversos projectes vinculats a l'art contemporani que van sorgint a casa nostra, com es pot veure a la resta del dossier (fins i tot deixant de banda el cas excepcional que representa l'obra de Salvador Dalí i els espais museístics que hi estan vinculats). Si tornem a Girona, veurem com les primeres iniciatives destinades a promoure l'exhibició a la ciutat d'art contemporani de qualitat les trobem a final dels 40; el 1947, concretament, es va fundar el Círculo Artístico, que esdevingué un agent importantíssim en la modernització de l'ambient artístic gironí, a través de l'organització d'exposicions i conferències. El 1949, per exemple, es van organitzar dues col·lectives d'artistes locals (Xargay, Casellas, Massanet i Vila Fàbrega, entre molts altres), que van servir per mostrar la progressiva irrupció de l'abstracció entre els artistes de casa nostra, fet que evidentment va irritar considerablement la crítica local. La pintura abstracta representava en aquest context, tal i com va escriure Carles Vivó, la punta de la llança de la modernitat artística,⁽²⁾ i els artistes que la practicaven ho feien, més que per convenciment estètic, com a forma en aquell moment més radical de transgredir les convencions imposades per la ideologia estètica del règim. El 1954 va ser també el Círculo el que va organitzar, precisament, la primera mostra col·lectiva de pintura abstracta de les comarques gironines, amb la participació de vuit artistes, entre els quals Xargay, Marquès i el mateix Vivó. I també al principi dels 50 l'entitat va organitzar col·lectives d'artistes barcelonins, i individuals d'artistes tan prestigiosos com Millares o Ferrant.

També en aquest període, concretament el 1952, es va crear el primer grup d'avantguarda de les comarques gironines, Indika, amb la participació d'artistes gironins (Joaquim Casellas, Paco Torres Monsó i Emília Xargay), olotins (Jordi Curós i Marià Oliveras), i empordanesos (Evarist Vallès, Joan Massot, Ester Boix, Joan Massanet, possiblement el principal instigador del grup). Indika va fer només dues exposicions, una a Figueres el febrer del 52 i una altra a les Sales Municipals de la Rambla de Girona el juny del mateix any; però amb tot, representa el primer intent d'aglutinar els artistes d'avantguarda de les nostres comarques amb una voluntat de fer una mena de front comú respecte el predominio de l'oficialisme. Cap d'ells feia en aquell moment pintura abstracta, però tot i això la seva obra era prou atrevida com per ser àmpliament criticada pels sectors més conservadors.

Va ser a Figueres on es va anar forjant al llarg dels 50 un grup d'artistes que van optar decididament per l'abstracció, l'obra dels quals acabaria essent en conjunt la més consistent que va aparèixer a les nostres comarques en aquest període; el grup va estar format per Vallès, Massot, Massanet, Joan Sibecas, Joan Manera i Ramon Molons, i van exposar junts per primera vegada el 1960 en la mostra «Primera manifestació pictòrica d'art contemporani empordanès», que es va poder veure a l'Escala, Figueres, Roses i Cadaqués. L'evolució de la pintura dels empordanesos, bàsicament des del surrealisme, els va convertir en els millors intèrprets de

les nostres comarques de l'onada informalista que s'expandia per Catalunya des de la meitat dels anys 50. L'informalisme havia arribat aquí des de França, on es va anar introduint com una autèntica moda; els anys finals de la dècada dels 50 i els primers dels 60 es van convertir en el període daurat de l'informalisme català, la característica principal del qual va ser sobretot el seu caràcter matèric, sense oblidar les línies gestual, espacialista i *tachista*, les preferides dels artistes gironins. Cal dir, però, que també a partir de mitjan anys 50 es van fer presents algunes veus crítiques, com la d'Arnau Puig, que incidien en el fet que l'informalisme era un moviment excessivament individualista i existencialista, i que en el context català calia una forma artística més compromesa amb la realitat social i política; aquesta visió va tenir també, com veurem, una forta incidència en el panorama gironí.

Pel que fa a Olot, caldria assenyalar que no hi va sorgir cap grup de pintors d'avantguarda o abstractes, com a Figueres, ni tan sols es va organitzar cap mostra, com és el cas de Girona. En parlar de l'avantguarda a Olot en aquest moment ens hem de referir fonamentalment a l'obra de dos artistes que es van esforçar per entrar en contacte amb altres creadors moderns i per introduir els nous corrents a la ciutat. Es tracta de l'extraordinari escultor Leoncí Quera i, en menor mesura, també de Jordi Curós; ambdós havien anat a París amb beques del Cercle Maillol; també hi podríem afegir el nom d'Oliveras, que com hem esmentat va participar a Indika.

Aquesta primera activitat avantguardista, molt vinculada a la introducció de l'abstracció com a element polèmic en un ambient molt resclosit, culminà amb l'«Exposició d'art informal» que es va celebrar a Girona el desembre de 1960, amb la participació d'un nombrós grup d'artistes, entre els quals la majoria dels que hem anat mencionant, i que va provocar, com ja era habitual, un escàndol important en la premsa de l'època, alimentat pels artistes mateix. No cal dir que en els casos de tots aquests pintors que van treballar en l'àmbit de l'avantguarda en els anys 50 i començament dels 60, però, estem parlant més aviat com ja hem dit d'excepcions en un context que era molt més academicista. I també cal assenyalar com un fenomen significatiu d'aquest període el fet que molts

Leoncí Quera,
S/T, escultura
en planxa de ferro,
1962-64, ferro.

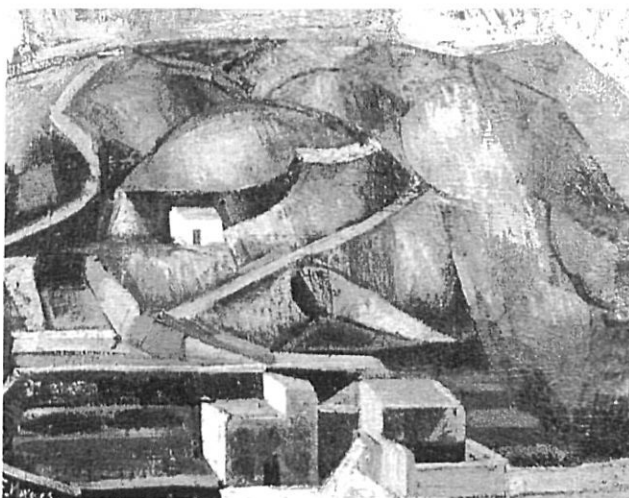

G I R O N A : L ' A R T D ' U N P R E S E N T

artistes també busquessin contactes a fora, sigui en un primer nivell a Barcelona com també a París, on molts d'ells van fer estades en diversos moments i es va constituir així un flux d'intercanvi molt important; el cas més significatiu en aquest context és probablement el d'Enric Marquès, però també cal destacar els esforços fets com a pioners des de final dels 40 per Torres Monsó, Casellas o Xargay.

En la dècada dels 60 es va anar produint una progressiva normalització del fet artístic a casa nostra,⁽³⁾ i a més es va començar a viure arreu un cert intent d'aproximar de nou l'art i els artistes a la gent, seguint una línia que, com hem esmentat, alguns crítics ja havien avançat uns anys abans. Això, a Girona, va tenir dues manifestacions gairebé paradoxals, però que d'altra banda expressen les dificultats dels artistes per desenvolupar lliurement la seva tasca i les contradiccions en què es movien no només ells, sinó tota la societat del moment. Per una banda tenim les exitoses mostres d'art sacre (la primera es va celebrar el 1965), en les quals van participar amb més o menys entusiasme gairebé tots els artistes més avantguardistes que hem esmentat fins ara, a més de joves com Comadira o artistes més reconeguts com Fita; l'objectiu amb què s'organitzaren aquestes mostres era la renovació del llenguatge artístic religiós. Però també el 1967 es va celebrar aquí l'exposició «Estampa Popular», una mostra sorgida a Madrid i que també s'havia vist a Barcelona, i que es marcava com a objectiu superar la incomprensió vers l'art contemporani que experimentava una gran majoria de la població, incorporant una claríssima càrrega política. Enric Marquès en va ser el principal impulsor i organitzador, i hi van prendre part artistes que també havien participat a l'altra mostra, com Torres Monsó, Xargay, Güell o el mateix Fita, entre molts altres. Aquesta exposició, tot i no tenir un gran èxit de públic i presentar un nivell de qualitat millorable, significà, però, el moment de l'aparició d'una nova sensibilitat artística a casa nostra que en la dècada següent es va fer molt pre-

Enric Marquès, Paisatge, 1955, oli s. tela.

Drets humans, ara!, 1976. Cartell editat per la Casa de Cultura de Girona que inclou un text que es pot considerar el manifest fundacional de l'ADAG.

sent. Un darrer element significatiu en aquest procés de consolidació del fet artístic va ser la creació de la branca gironina de l'Agrupación Sindical de Bellas Artes, promoguda aquí per Quera, que, tot i ser un sindicat falangista, acabà essent també, uns anys més tard, una plataforma d'expressió de les generacions més joves.

En efecte, la situació artística gironina en relació amb l'art d'avantguarda no es començà a assumir fins als anys 70, amb l'aparició de la nova generació dels Faixó, Niebla, Comadira, Corominas, Ansesa... tot i que aquí podríem discutir llargament sobre si la «normalització» de l'avantguarda no representa en realitat la «desaparició» de l'avantguarda. Els anys 70, que a les comarques gironines veieren l'aparició dels primers moviments antifranquistes, van veure també com sorgia en aquest context sociopolític tan determinat un art molt connotat políticament. En el cas de Girona i també d'Olot això es concretà en l'aparició de l'ADAG (1976-78), l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona. L'ADAG es pot definir com «la principal formació de tot l'espai comunicacional català que, des del camp de l'art i durant la primera fase de l'anomenada transició a la democràcia, va impulsar una línia d'acció en contra del règim totalitari que tingué una significativa projecció social».⁽⁴⁾ La seva línia de treball va partir de tota una sèrie d'accions prèvies significatives, entre les quals algunes de les que hem esmentat; els artistes que hi van participar, de nou amb Marquès al capdavant, no compartien necessàriament referents estètics, però sí la necessitat d'assumir uns certs compromisos polítics comuns. Des d'aquest punt de vista l'ADAG va jugar un paper clau en la dinamització de determinats moviments socials que ja treballaven a Girona; i des del punt de vista plàstic, materialitzades en diverses accions i exposicions, van mostrar un gran interès per les manifestacions més arrelades en la cultura popular.

G I R O N A : L ' A R T D ' U N P R E S E N T

Les seves accions es poden vincular amb les que en aquest període van realitzar altres grups, com Praxis a Girona, format per Bep Marquès i Bosch Martí, o a Banyoles el grup del Tint-2, format l'octubre de 1974 a partir del Tint-1, aparegut el 1970; hi van participar entre molts altres Jeroni Moner, Xicu Cabanyes, Josep Riera, Jaume Fàbrega o Lluís Vilà. En les seves dues etapes el grup va promoure la realització d'una sèrie d'exposicions que anunciaven ja la irrupció a Catalunya del conceptual, i que representen per tant un dels exercicis més radicals que en aquells moments es va plantejar a casa nostra. Però si la primera etapa tenia una voluntat sobretot de difusió, el segon grup va incidir més en el component de debat crític i reflexiu sobre l'actualitat política i cultural, analitzant temes com el *kitsch*. El seu treball va restar però en una esfera potser excessivament intel·lectual, i la seva incidència en la realitat social va ser menor que en el cas de l'ADAG.(5)

Tot plegat ens situa ja a les portes dels anys 80, en un moment en què el context artístic internacional perdia gran part del component polític que fins aleshores l'havia caracteritzat (i que en aquest sentit compartia plenament amb l'acció dels artistes gironins), o en tot cas hi apareixien altres focus d'atenció, com les qüestions de gènere o racials. Aquesta dècada va veure aparèixer a les comarques gironines un gran nombre d'artistes el treball dels quals es veié cada vegada més influït per qüestions estrictament estètiques, vinculades amb el fenomen de la postmodernitat, que per la problemàtica sociocultural que fins aleshores els havia marcat. Després d'una primera etapa de tímida aparició de l'avantguarda i d'un segon moment de plena implicació dels artistes en la realitat del moment, els vuitanta significaren probablement un moment de progressiva «normalització», en què els artistes podien permetre's ocupar-se del seu treball més enllà de les condicions en què aquest es produïa. Aquest fet es veié facilitat per la progressiva aparició, en un marc democràtic, de diverses institucions museístiques i artístiques i programes d'actuació en l'àmbit de les arts plàstiques que obriren una perspectiva completament nova i que formà part d'un context que podríem anomenar ja global.(6)

Deixo aquí el que ha volgut ser una breu panoràmica històrica sobre la qüestió de la contemporaneïtat artística a les comarques gironines. I aprofito per acabar fent esment del fet que proposar-se d'escriure un text que resumeixi l'activitat artística a les comarques de Girona durant la segona meitat del segle XX esdevé encara, en primer lloc, un exercici de detecció de mancances en la historiografia de l'art a casa nostra. I dic encara perquè la reivindicació per un treball històric seriós i complet que d'una banda reculli totes les dades disponibles i avanci vers la configuració d'un marc bibliogràfic suficient, i per l'altra permeti desenvolupar un treball d'interpretació a partir d'aquest primer estadi capaç d'oferir una visió global de la història de l'art gironí, arranca de lluny i la trobem repetides vegades en textos de diversos autors.

Que existeixin algunes llacunes no vol dir, però, que els treballs d'història de l'art realitzats sobre aquest període durant els darrers anys no siguin d'una qualitat i una vàlua importantíssimes. En aquest sentit cal destacar la tasca realitzada per alguns autors i institucions per recuperar, estudiar i presentar la creació artística gironina d'aquest període a través d'exposicions, catàlegs, llibres i articles. Tot i aquest esforç, però, encara hi ha figures, tendències i períodes que han estat massa poc estudiats. I en tot cas, manca encara ara un treball de síntesi que permeti fer-se una idea de conjunt que no parteixi només dels noms més destacats, que ja tenim clarament individuats, sinó que sobretot es plantegi l'anàlisi de les relacions que van mantenir entre ells, i molt especialment del seu enquadrament en un context artístic més ampli, nacional i internacional.

M. Lluïsa Faxedas Brujats és professora d'història de l'art contemporani, UdG.

Quim Corominas, *Collage-ropa*, 1986. Acrílica i collage s. tela.

NOTES

- (1) VÁZQUEZ, Eva. «El llenguatge de les arts», dins DIVERSOS AUTORS, *Sota la boira. Lletres, arts i música a la Girona del primer franquisme (1939-1960)*. Girona: Museu d'Art de Girona, 2000.
- (2) DIVERSOS AUTORS, Montserrat Llonch, *la força tranquil·la*. Girona: Ajuntament de Girona, 2004, p. 21-22.
- (3) Per aquest període, vegeu article de Pau LANAÒ «Ni tan grisa, ni tan negra. Girona als anys seixanta: des de l'exposició d'Art Sacre a les mostres d'Ansiba, passant per l'Estampa Popular», dins 60's versus 80's. *Literatura, música i arts visuals a Girona i a Catalunya (1960-1980)*. Girona: Museu d'Art, 2003.
- (4) SELLÉS, Narcís. «L'experiència de l'ADAG. Un model relacional entre pràctiques simbòliques i corrents sociopolítics d'oposició», dins 60's versus 80's. *Literatura, música i arts visuals a Girona i a Catalunya (1960-1980)*. Girona: Museu d'Art, 2003; p. 227.
- (5) POL, Marta. «Banyoles, iniciatives creatives», dins 60's versus 80's. *Literatura, música i arts visuals a Girona i a Catalunya (1960-1980)*. Girona: Museu d'Art, 2003; p. 187-195.
- (6) SELLÉS, Narcís. «Pràctiques artístiques i dinàmica sociopolítica. Art i política en la Girona dels 80». *L'art a finals del segle XX*. Girona: Universitat de Girona i Ajuntament de Girona, 2002; p. 117-140.